

KAR HOČETE

William Shakespeare

slovensko ljudsko gledališče celje

Mr. William Sjallman

Premiera

---

v petek, 19. septembra 1986, ob 19.30 uri

Godi se v ilirskem mestu in na bližnji morski obali

Vodja predstave Zvezdana Pungaršek - Šepetalka Ernestina Popović - Ton Stanko Jost - Razsvetljava Iztok Štraki - Slikarska dela Adolf Aškerc - Frizerska dela Maja Dušej - Krojaška dela pod vodstvom Adija Založnika in Jožice Hrenove - Rekviziter Franc Lukač - Garderoba Kalina Jenić in Melita Trojar - Tehnično vodstvo Vili Korošec

---

William Shakespeare

KAR HOČETE

(Twelfth Night; or, What You Will)

Prevedel Oton Župančič

Režiser MILE KORUN

Dramaturg Andrej Hieng

Scenograf Mile Korun

Kostumografka Marija Vidau

Lektor Jože Faganel

Glasba Lado Jakša

Koreografija Ksenija Hribar

Korepetitor Miro Podjed

O s e b e

ORSINO, vojvoda ilirski ..... **PETER BOŠTJANČIČ**

SEBASTIJAN, mlad plemič ..... **BOJAN UMEK**

ANTONIO, pomorski kapitan,
Sebastijanov prijatelj ..... **JOŽE PRISTOV**

POMORSKI KAPITAN,
Violin prijatelj ..... **BORUT ALUJEVIČ**

VALENTIN,
plemič v vojvodovi službi ..... **BRUNO BARANOVIČ**

CURIO,
plemič v vojvodovi službi ..... **BOGOMIR VERAS k.g.**

VITEZ TOBIJA RIG, Olivijin stric ..... **MIRO PODJED**

VITEZ ANDREJ BLEDICA ..... **IGOR SANCIN**

MALVOLIO, Olivijin dvornik ..... **JANEZ BERMEŽ**

FABIJAN, v službi pri Oliviji ..... **IZTOK VALIČ**
DRAGO KASTELIČ

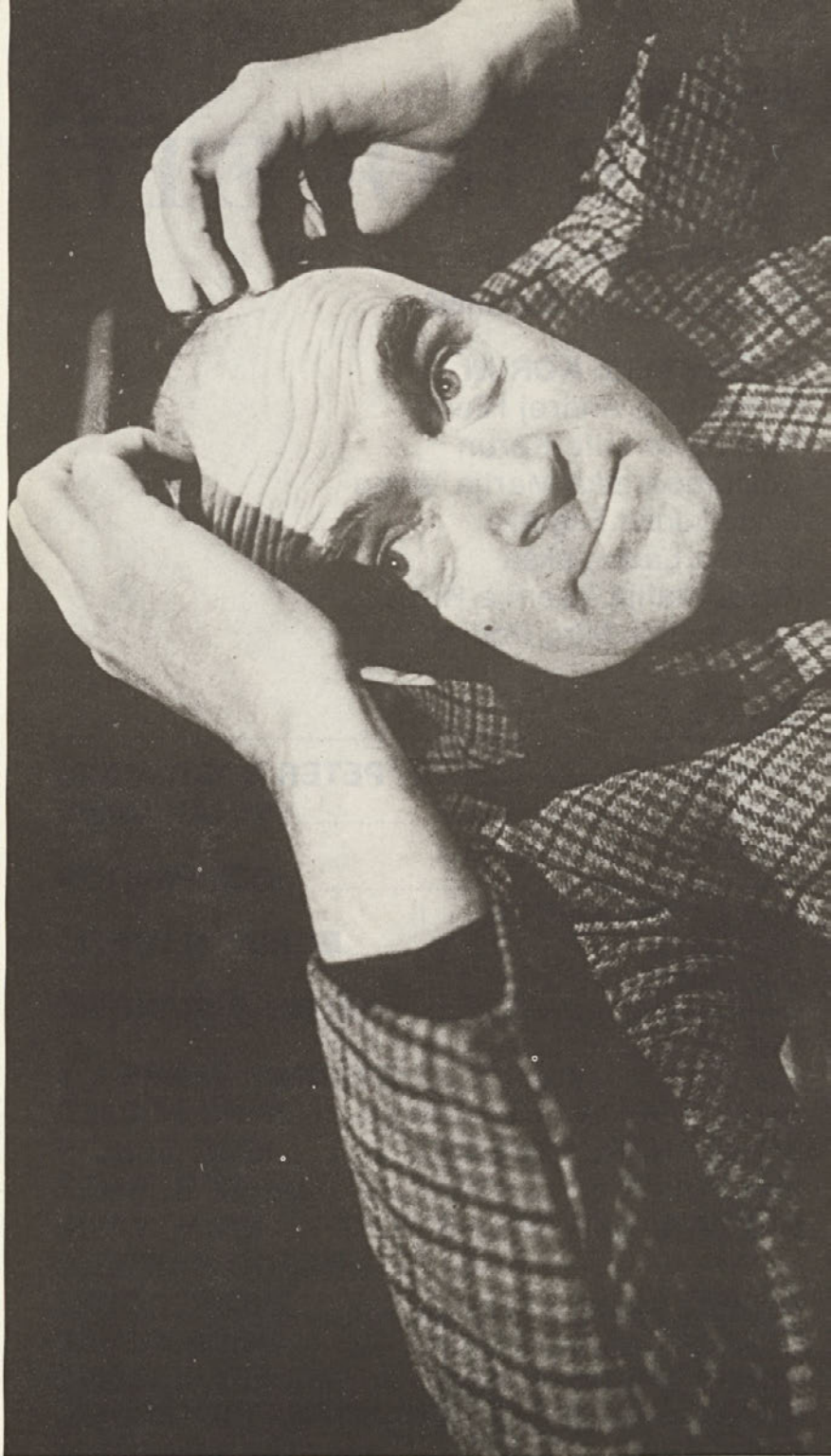
NOREC, v službi pri Oliviji ..... **ZVONE AGREŽ**

OLIVIJA, grofica ..... **ANICA KUMER**

VIOLA, Sebastijanova sestra ..... **MILADA KALEZIČ**

MARIJA, Olivijina hišna ..... **DAMJANA LUTHAR k.g.**

DUHOVNIK ..... **MATJAŽ ARSENJUK**

Režiser Mile Korun

Mladi plemič Sebastijan iz Messaline in njegova sestra Viola sta bila dvojčka in (kar je veljalo za veliko čudo) sta si bila že od rojstva tako podobna, da ju sploh ne bi nihče ločil, če ne bi bila različno napravljena.

Oba sta se rodila ob isti uri in ob isti uri sta bila oba v smrtni nevarnosti, kajti ladja, s katero sta se odpravila na potovanje po morju, se je ob obali Ilirije potopila. V silnem viharju je zadela ob pečino in se razbila, tako da so ostali živi le redki potniki in mornarji. Kapitan ladje je z gručico rešenih mornarjev priveslal do obale in se izkrcal; s seboj so pripeljali tudi Violo in jo varno položili na kopno. A namesto da bi se tam veselila, da je rešena, je začela uboga gospodična jokati za svojim izgubljenim bratom. Kapitan pa jo je potolažil, da je dobro videl, kako se je njen brat v trenutku, ko se je ladja raztreščila, privezal na močan jambor in se obdržal na valovih ves čas, dokler ga je on iz daljave še razločil. Violi so kapitanove besede obudile upanje in jo zelo potolažile; zdaj je premišljevala samo še to, kaj bo počela v tuji deželi, tako daleč od doma. Zato je vprašala kapitana, ali kaj pozna Ilirijo.

»Seveda, gospa, in še prav dobro,« je odvrnil kapitan, »saj sem bil rojen v teh krajih, tri ure hoda odtod.«

»Kdo pa tukaj vlada?« je rekla Viola.

Kapitan ji je povedal, da vlada v Iliriji Orsino, plemenit in dostojanstven vojvoda.

Viola je rekla, da je slišala že svojega očeta govoriti o Orsinu in da tedaj še ni bil oženjen.

»Zdaj tudi še ni,« je dejal kapitan; »vsaj do nedavnega časa ni bil; kajti pred enim mesecem, ko sem to deželo zapustil, so ljudje splošno govorili (kakor veste, ljudstvo prerešeta in premlewa vse, kar stori velika gospoda), da se Orsino poteguje za ljubezen lepe Olivije, krepostne hčerke nekega grofa, ki je pred letom dni umrl. Pred smrtjo jo je izročil v varstvo bratu, ki je kmalu zatem tudi umrl. Pravijo, da se je iz ljubezni do pokojnega brata odrekla moški družbi in gospodov sploh noče videti.«

Viola, ki je bila zaradi izgube svojega brata vsa potrta, si je zaželela, da bi živela pri tej gospodični, ki je tako ganljivo žalovala za pokojnim bratom. Zato je prosila kapitana, naj jo odvede k Oliviji, češ da bi rada stopila k njej v službo. On pa ji je odgovoril, da to ne bo šlo lahko, ker Olivija ne pusti nikogar v hišo, odkar ji je umrl brat, niti samega vojvode ne. Tedaj je Viola zasnovala drug načrt; sklenila je, da se bo preoblekla v fanta in šla k vojvodi Orsinu v službo za paža.

Pripovedke iz Shakespeara v prevodu
Avgusta Černigoja

NASLOV KOMEDIJE (DVANAJSTA NOČ ALI Kar hočete) se nedvomno veže na praznično »dvanajsto noč« po božiču, v kateri doseže razposajeno saturnalijsko početje svoj vrh (med božičem in Tremi kralji, od 25. decembra do 6. januarja).

Praizvedba komedije je zagotovo bila na večer pred praznovanjem Treh kraljev 1601. ali 1602. leta. Delo je nastalo neposredno po »Mnogo hrupa za nič« in »Kakor vam drago«. V prid avtorjevi naslovitvi komedije »Dvanajsta noč« govori takratno trikraljevsko praznično razpoloženje in atmosfera komedije, njene norčave vragolije in veselje do preoblačenja in zamenjav. Tudi ime Norca (v izvirniku: Feste) kaže na ta praznično vedri karakter igre.

Kot zadnja vedro romantična komedija predstavlja hkrati vrh in konec tega žanra v Shakespearovem dramskem opusu. V kasnejših veseloigrah eksperimentira z vrstjo tragikomedije in se vse bolj obrača k pravljicnim romancam.

Tako je na tej prelomnici svojega ustvarjanja še enkrat združil motive, teme in situacije iz prejšnjih komedij: Violina preobleka v paža Cesaria variira hlačno vlogo Julije iz »Dveh plemičev iz Verone« in Rozalinde v »Kakor vam drago« ter skupaj s »Komedijsko zmešnjavo« dokazuje, da je tudi v naši igri centralna tema preplet igre videza in bitnosti.

Z Orsinom, ilirskim vojvodom, ki se prepušča zanesenjaškimi ljubezenskim sanjarijam, in z Olivo, ki se je zaobljubila, da bo sedem let žalovala za svojim umrlim bratom, sta že koj na začetku komedije konfrontirani romantično stilizirani pozi, ki bazirata na samoprevari in nepoznavanju (nepripravljenosti) resničnosti: Orsino je bolj zaljubljen v samo-zaljubljenost kot v petrarkovsko čaščenje svoje dame (že njegov vstopni monolog postavlja njegovo ljubezen do Olivije v narcisoidno ljubezensko pozo), in Olivijino ceremoniozno žalovanje razkrinka Norec za norost, še preden se ta umetelna zgradba lepega vedenja zruši ob nenadnem navalu njene ljubezni do »paža Cesaria«. (To demontiranje neke teoretično zasnovane drže, zunanjega obnašanja, spominja na dogajanje v »Ljubezni trud zaman«)

Ta subtilna igra neprepoznavanja in zamenjav, Violina maska in zavestno pretvarjanje - elizabetinska odrska konvencija, po kateri so deklishe vloge igrali mladeniči, še potencira Violino igranje moške vloge - je ustrezala zavednim in nezavednim (notranjim in zunanjim) maskam

vsakršnih bližnjikov med publiko. V vrsti zaporednih srečanj z Olivijo se ta fina komika še naprej razvija in variira, Olivija vse bolj pretvarjajoče in vse bolj viharno izreka svoja čustva, medtem ko ima Viola prav zavoljo svoje zamaskiranosti igralni prostor, v katerem lahko intenzivirano artikulira svojo ljubezen do Orsina. Kljub jezikovni in igralski virtuoznosti za hrbtom vloge, ki jo igra, pa Viola ni suveren in neobremenjen režiser igre zamenjav kakor Rozalinda v »Kakor vam drago«. Slej ko prej je v prebliskih svojega izpostavljenega resničnega bistva ranljiva znotraj mučnih in grozečih situacij.

Ta zmeda z dvojniki, ki se vgnezdi zlasti v drugo polovico komedije, samo še stopnjuje motive videza in bitnosti. V območju komičnih figur, ki najizraziteje služijo motivu slepeče samoprevare, je predvsem Malvolio, ki se ima v svoji groteskni samozaljubljenosti (parodistična sprevernjenost Orsinove samozadostne romantične poze) za vrednega snubača svoje gospodarice. Maškeradno groteskni nastop Malvolia in prizor prisluškovanja, ko mu hišna Marija nastavi izmišljeno Olivijino pismo, spada s svojim razpletom med komedijske viške ne le te komedije, marveč vse komedijske literature. Koliko nenadkriljivega humorja je nadalje v absurdnem dvoboju med bahaškim strahopetcem vitezom Bledico in nebojevitim pažem Cesariom (Violo), ki imata drug drugega za krvoločna mečevalca!

To komično vzporedno dogajanje, ki zavzema v tej igri širši prostor kot v drugih Shakespearovih komedijah, ne skrbi le za spremembo in zabavno sprostitvev, za »comic relief«, marveč osvetljuje v daljnovidnem kontrastu zmede in zmote romantičnih zaljubljenosti in ljubimkanj.

Iz knjige: Ina Schabert -
»Shakespeare-Handbuch«

Resnica je, da nam je Shakespeare, ko nam je razkril ves obseg svojega duha, dal precej povoda za pritožbe, ker ni njegov duh dovolj majhen, da bi ga mogli zlahka razumeti.

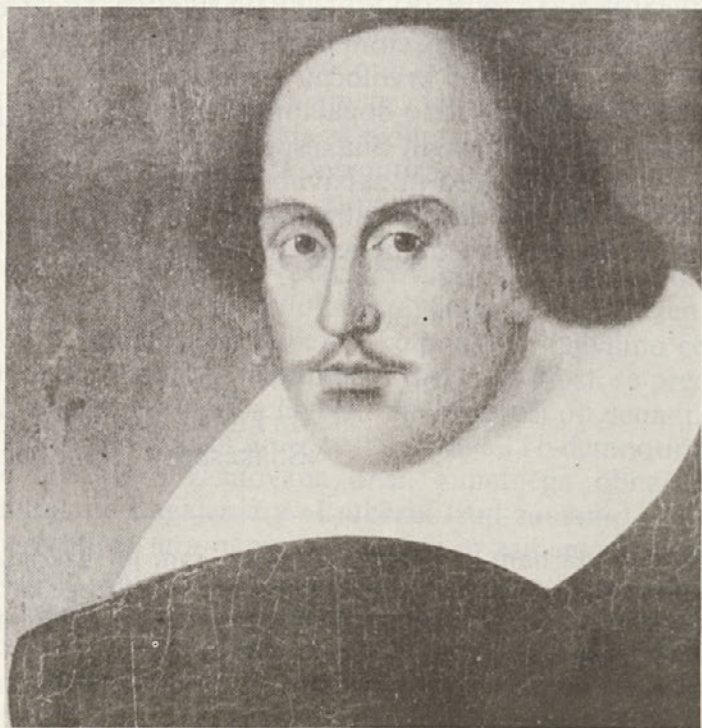
Walter Raleigh

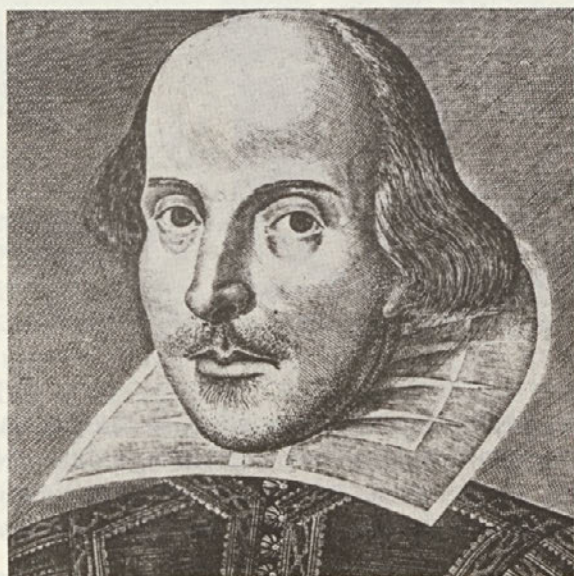
P e s e m

*Jaz sem tih, jaz sem tih, smrt,
zdaj v krsto denite me;
ná moj dih, ná moj dih, smrt;
krutó me je ubilo deklè.
Pripravite mi prt, ves bel,
pretkan ves!
Kdo smrt kot jaz je nase vzel
vdan ves?*

*Ni en sam, ni en sam cvet
naj na krsto ne bo mi dejan;
drug noben, drug noben zret
naj ne pride, kam bom pokopan.
Prihránite ljubimcem jad
nad mojo jamo:
skrivaj me položite spat
na sámó!*

Vsaka doba ima svoje težave, ko vrednoti Shakespeara. Čas, v katerem je živel, mu je bil preblizu, da bi ga bil lahko resnično videl. Od njegovih sodobnikov in tistih redkih zvedavih poizvedovalcev, ki so si zapisali drobce svojih misli o njem, izvemo, da so »njegove igre ugajale« in da je bil »čeden, postaven mož, zelo dober družabnik, odrezavo, prijetno in vljudno duhovit«. Brezbrižni in priložnostni kritiki, ki so bili deležni izjemne priložnosti, da so ga osebno poznali, so ga imeli večidel za nekoga, ki se je uveljavil v svoji stroki, za uspešnega igralca in dramatika, ki je svoje življenjske moči in sposobnosti posvetil odrski dejavnosti in zabavi gledališkega občinstva. Za njegovega življenja ga ni nihče častil po božje. Šele pred kratkim nastali razred, h kateremu je sodil, je večina spodobnih londonskih meščanov zaničevala in črtila; in čeprav so igralci uživali precejšnjo podporo dvora in jim je ploskalo in jih posnemalo veliko število ljudi iz vrst mladih študentov prava in modnih kavalirjev, si pri vsej naklonjenosti in podpori niso pridobili družbenega ugleda ali spoštljivega priznanja. V mestu so jih imeli za sovražnike, za »zajedavce na telesu obče blaginje«, na dvoru so bili služabniki, služabništvo pa ne pomeni plemstva. Šele ko je leta 1623 izšla izdaja njegovih del v foliu, so ta dramska dela izzvala nekaj več pozornosti pri »zelo številnih bralcih«. Odtistihmal je stalno naraščal njegov sloves, dokler si ni osvojil sveta.

V Kar hočete je izmed vseh, ki se zaljubijo, edino Viola počaščena tako, da se sme poročiti s prvim, ki so mu veljala njena čustva, in nemara bi lahko dejali v Shakespearovo obrambo, da je ona edina, ki zasluži to posebno čast. Vsi drugi se poročijo ali ostanejo samski, kakor se pač svilene niti prilegajo pisanemu vzorcu. Te igre so navsezadnje komedije spletk, zgradba je zelo zapletena in smešno bi bilo resno razpravljati o osebah, ko bi ne bil Shakespeare vpletel vanje toliko resničnih in živih likov, tako da si z vso pravico drznemo zahtevati od njega tisto, kar je nemogoče. Če naj bi bile vse osebe žive, bi moral biti zaplet preprostejši in manj someren. Toda vsi ti liki se izvrstno prilegajo lahkotnosti komedije. Svet, v katerem se gibljejo, je mavrični svet ljubezni in brezdolja. Napetosti in resničnosti življenja presevajo v dim in se topijo v tem nežnočutnem ozračju. Prebivalci tega sveta so žrtve ljubezenske domišljije, ki se rojeva v očeh; to so mladeniči in dekleta, ki uganjajo norčije z nedolžnostjo ljubezni, njeni zaobljubljeni.

Ki poljubili so njene peruti včerajšnjega dne
slaveč peruti, ki bodo poletele v dan današnji

V katerem drugem svetu je toliko duhovitih zaljubljenecv?
V katerem drugem svetu se je moglo zgoditi, da so bili tako
lepi otožnost, zaničevanje in gnev?

Zgodbe, ki jih je izbral za komedije, so takšne, kakršne je v velikem številu najti v romanih tistega časa. Nekatere izmed njih, na primer Komedija zmešnjav in Vesele Windsorčanke, se v splošnih obrisih ne ločijo od duhovitih

anekdot, zbranih v šaljivih brošurah. Moški in ženske so nam prikazani kot žrtve veselega eksperimenta ali muhastega naključja. Ukane in šale, ki jih je v teh delih veliko, bi v resničnem življenju komaj mogle pripeljati do srečnega zaključka. Šala, ki jo sprožijo, prevečkrat privede do nepričakovanega izida, ki je včasih tragičen, včasih pa samo umazan. To je razsipanje duha v puščini neudobja. Shakespeare pa posreduje šegavosti Stoterih smešnic žive like in resnično okolje, vendar mu nihče ne more očitati brezsrčnosti. Svojo zgodbo potopi tako zelo v poetično in fantastično vzdušje, njegove osebe so tako drzne in dobrodušne in

iznajdljive, dejanje prehaja v takšen vihar hrupnega ugodja in blaži ga toliko človeškega čustvovanja, da je ves učinek miloben in prijeten in je mojster predstave še zmerom naš dobrotni Shakespeare. Osebe čiste komedije tako zelo zaupajo v svojo srečo, da se z njo lahko igrajo in se ji posmehujejo in jo izpostavljajo preizkušnjam, ki bi morale zlomiti bolj krhke zgradbe. Okoliščinam so kos in najpreznetljivejše dogodivščine jih niti ne zbegajo niti ne potarejo. V nekem pogledu so tudi ti liki tako kakor tragični junaki in junakinje predstavniki usode. Ampak usoda nastopa v kraljestvu komedije v blažji in bolj muhasti obliki. To je

sreča, ki se njeno kolo nenehoma obrača ter dokazuje, kako prav ima veselo srce. »Kdo lahko nadzoruje svojo srečo?« pravi Othello. »To je le sreča, vse je sreča,« pravi Malvolio, ko se mu zdi, da mu je Olivia naklonjena. »Slava Jupitru in mojim zvezdam«. Olivia, ki jo omreži lepota preoblečene Viole, izrazi isto vero:

Ne vem, kaj počnem: strah pa me obhaja,
da preveč dušo mi oko zavaja.

Nihče ni svoj: usoda, ti me vodi;
kot je namenjeno, tako se zgodi!

In Viola govori v prav takšnem slogu, ko se podreja dogodkom:

Ta vozle ti lahko razvežeš, Čas;
pretrd je, da bi ga zrahljala jaz.

Nagibi in strasti, ki oblikujejo človeško življenje k srečnim ali nesrečnim ciljem, se imajo menda zahvaliti za svojo moč nečemu, kar je večje od človeka, in se ne podrejajo njegovi oblasti. Shakespeare jim daje neodvisno življenje in jih često uteleša v nadnaravnih bitjih, ki se prikažejo na njegovem odru. Njegove vešče in duhovi in vile ne prihajajo na oder kar tjavendan; to so sence in odsevi človeškega duha, zrcalna bitja, ki so z osupljivo in pristno psihologijo zaživali, odrešeni vladavine človekove volje, tako da lahko nastopijo kot njegovi gospodarji. Macbeth, ki ga razvnamejo temne pobude častihlepja, se spajdaši z veščami, in to ga potem odnese s strahotno hitrico v prepad zločina. Hamlet, ki ga je razžalostila očetova smrt in ga trpinči materina nezvestoba, sprejme sporočilo duha, ki da pospeška njegovim sumom in razmišljanjem in ga poslej napravi za orodje v rokah usode. V Snu kresne noči je videti, kot da so nerazumljive muhe in premene nestanovitne ljubezni delo vilinskih bitij, ki se igrajo, čeprav ne zlonamerno, s človeško slabostjo. Poželenje, porojeno v očeh, ki je vodilna pobuda v Shakespearovih zgodnjih romantičnih delih, se izraža v mnogih prelepih in domišljij-skih oblikah ter se preobraža v strast ali muho, nato pa neubranljivo povede svoje žrtve k nepričakovanim ciljem. Ustvarja lastne vrednosti in nima nobenega opravka z razumom. Nauk mladostne ljubezni v njeni lahkotnejši obliki razloži Helena v Snu kresne noči:

Neznatno, nizko stvar brez cene prave
ljubezen preobrazi do veljave,

in to tudi ponazori slepa zaljubljenost Titanije. Še enkrat to
prikaže knez v Kar hočete:

O duh ljubezni, bister ves in živ!
Čprav dovezetnost tvoja vse sprejema
kot morje, vate le se nič ne vlije,
naj še tako je vredno in visoko,
da ne bi v ceni palo isti hip!
Tako je poln podob ljubezni sen,
da on edini je zares sanjav.

Metoda, ki jo običajno uporablja, ne pozna varčnosti. Svojega cilja ne napade iz zasede in ga ne osvoji potem z enim zamahom, temveč ga lovi med velikim laježem psov v spremstvu vesele in pisane družbe. Njegov duh je poln okraskov, podob in poznejših domislekov; kadar konča, vam je navadno povedal veliko več, kakor vam je nameral val povedati v začetku.

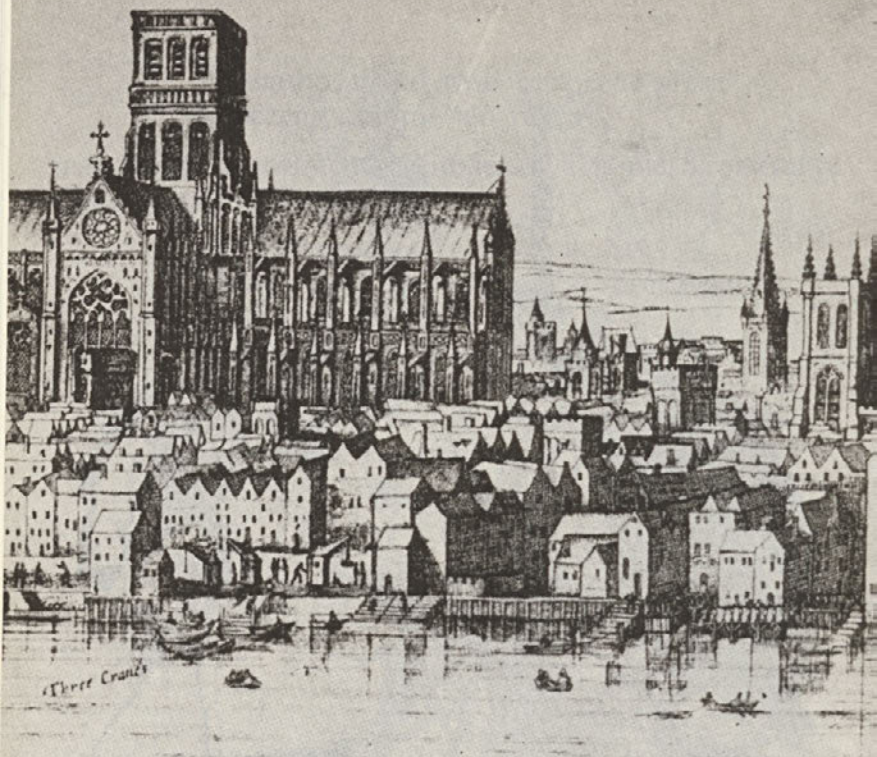
Walter Raleigh:
Shakespeare
(Odlomki iz eseja)

Josip Torbarina je prepričan, da je Shakespeare tedaj, ko je v komediji »Kar hočete« govoril o Iliriji, njenih prebivalcih in navadah, imel v mislih dubrovniško republiko, kar dokazuje z vrsto zgodovinskih paralel, možnih literarnih virov in trgovskih stikov, ki jih je Dubrovnik imel z Anglijo v 16. stoletju. Nedvomno je Shakespeare istočasno uporabljal tudi sodobno Anglijo, kajti tudi v dramah, kjer je izbral tuje okolje in ljudi, imajo njegovi značaji toliko splošno človeških črt, da je individualno in splošno neločljivo in harmonično povezano v novo, umetniško podobo življenja.

Three Crowns

The Gally full

ESIS

The Globe

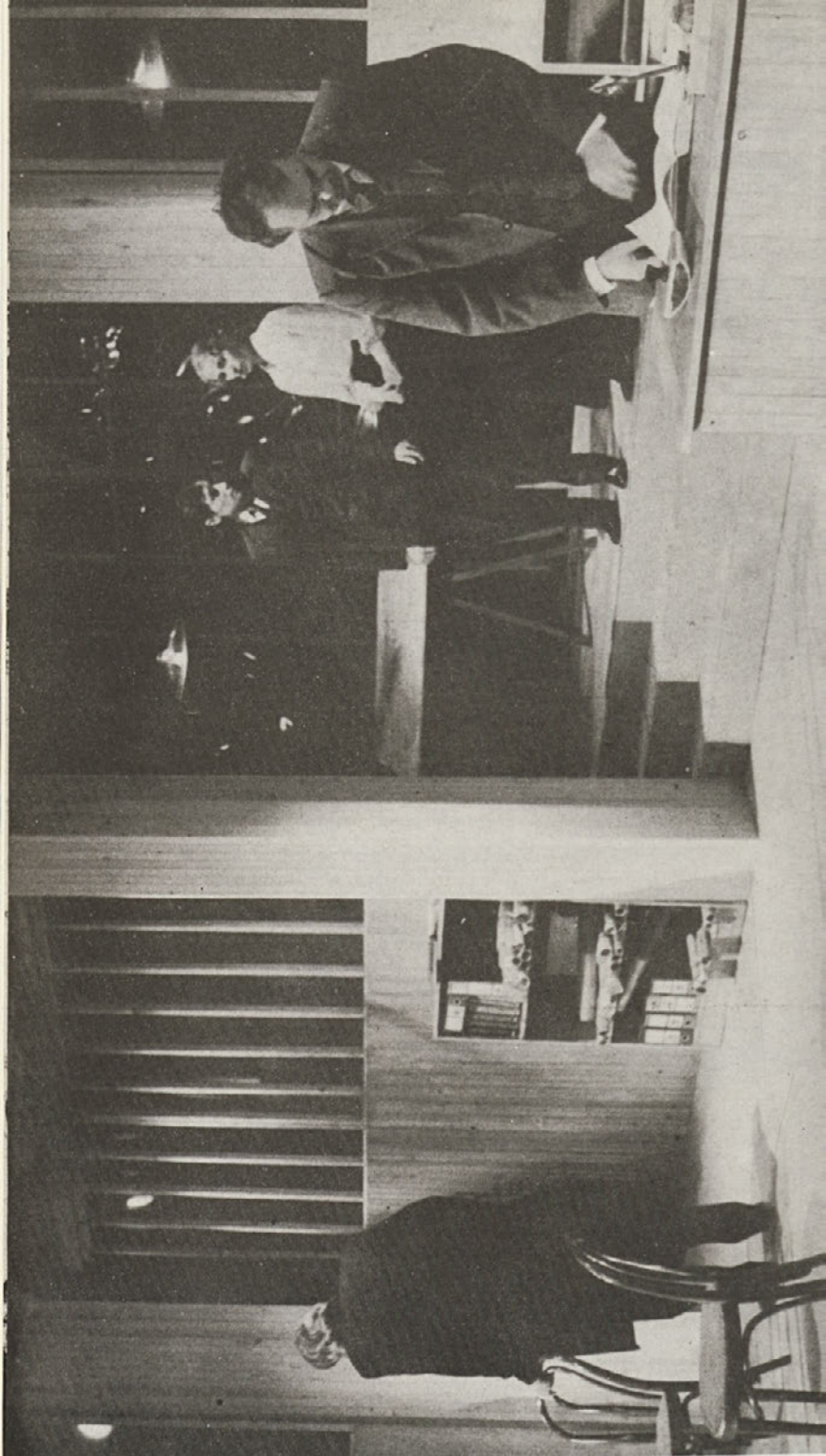

London je bil v Shakespearovem času zelo živahno mesto (okoli 150.000 prebivalcev) in gledališče je imelo pomembno vlogo v družbenem življenju. Spredaj gledališče Globe, kjer je bilo uprizorjenih največ Shakespearovih del.

Henrik Ibsen
Stavbenik Solness
Režiser Franci Križaj
Premiera je bila 30. maja 1986

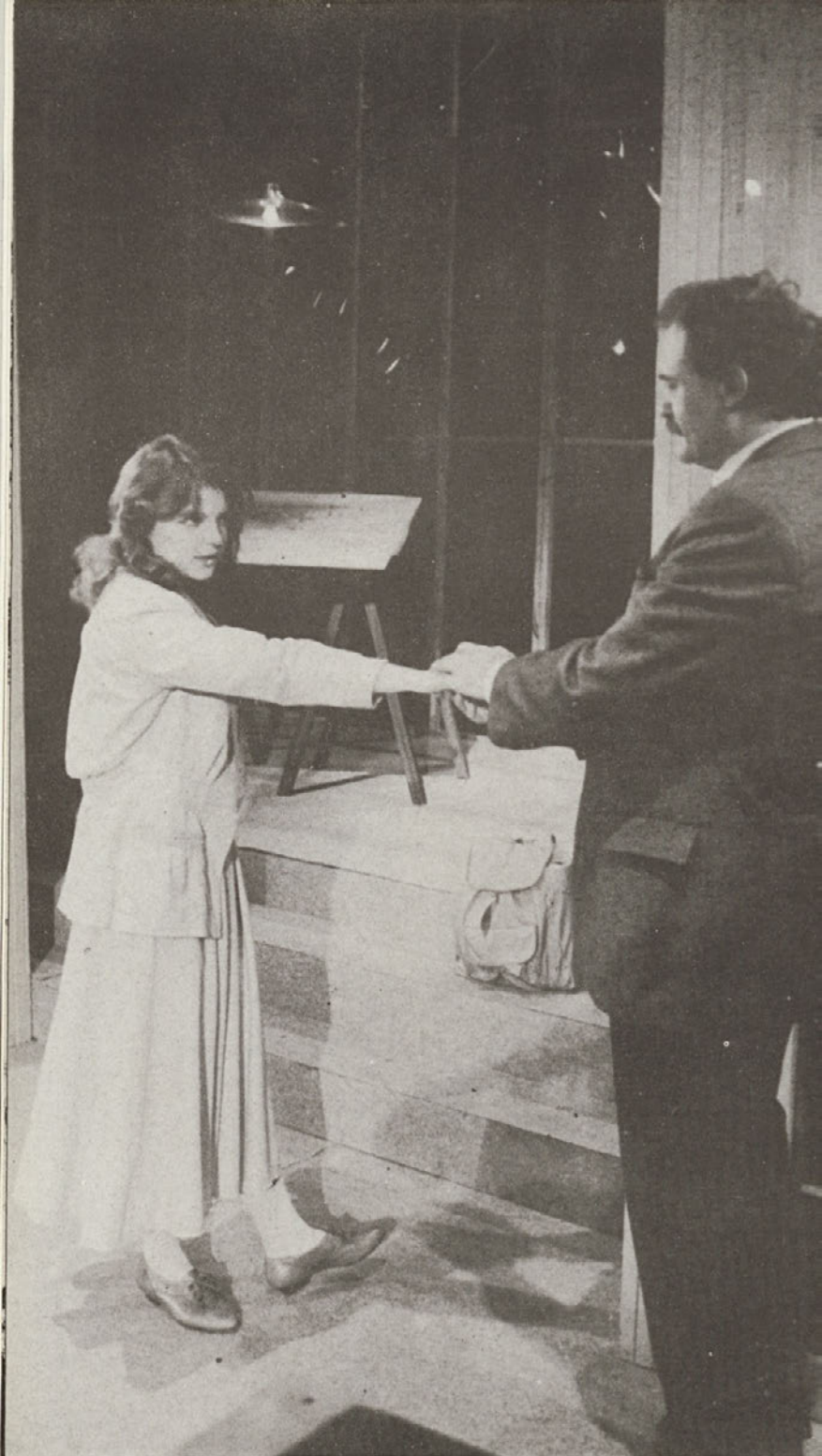

Stane Potisk, Zvone Agrež, Olga Kacjan, Janez Bermež

Janez Bermež, Olga Kacjan

Jagoda Vajt, Janez Bermež

Janez Bermež, Jagoda Vajt

Janez Bermež, Jagoda Vajt, Anica Kumer

Jagoda Vajt, Anica Kumer

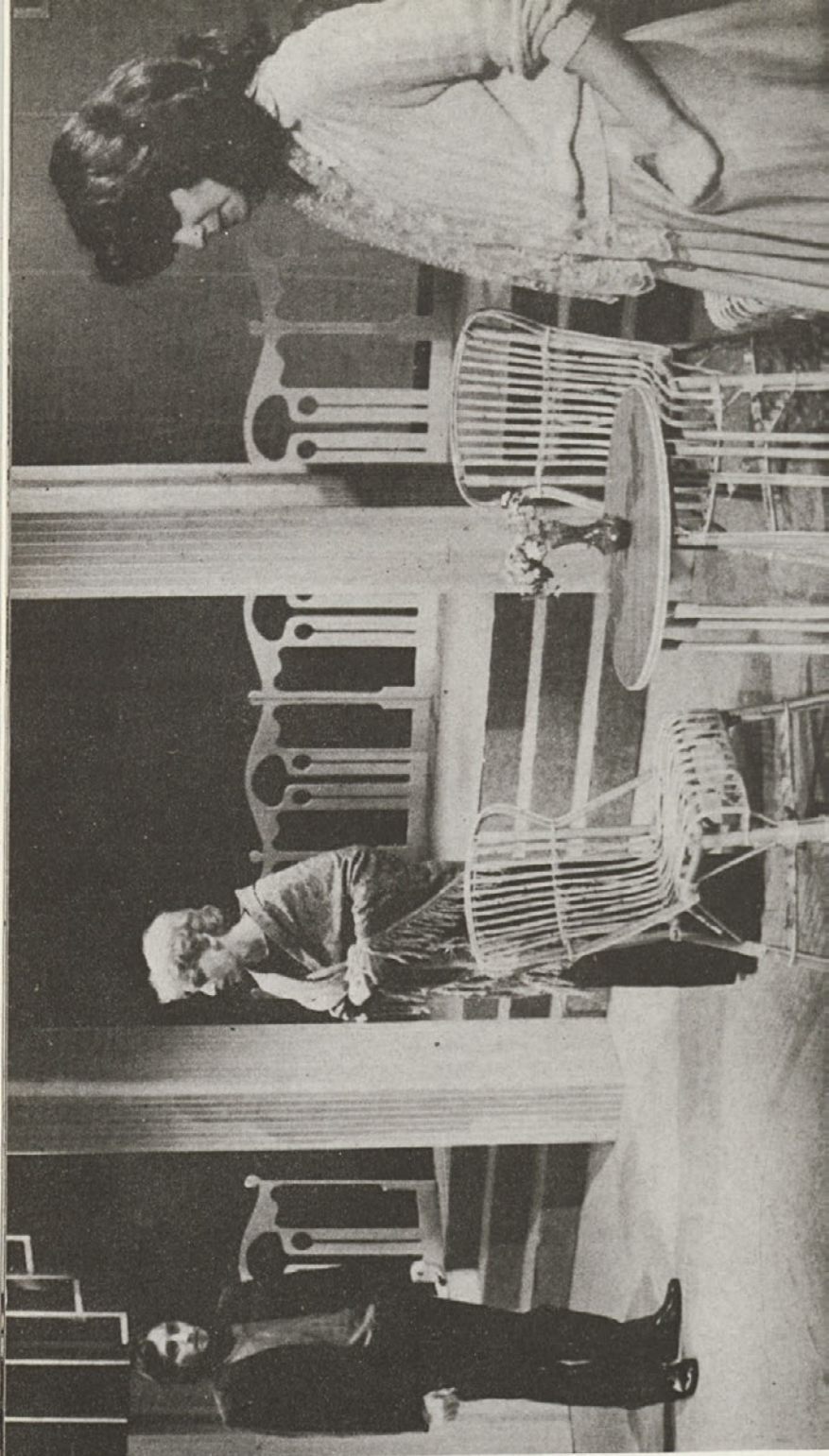
Anica Kumer, Jagoda Vajt

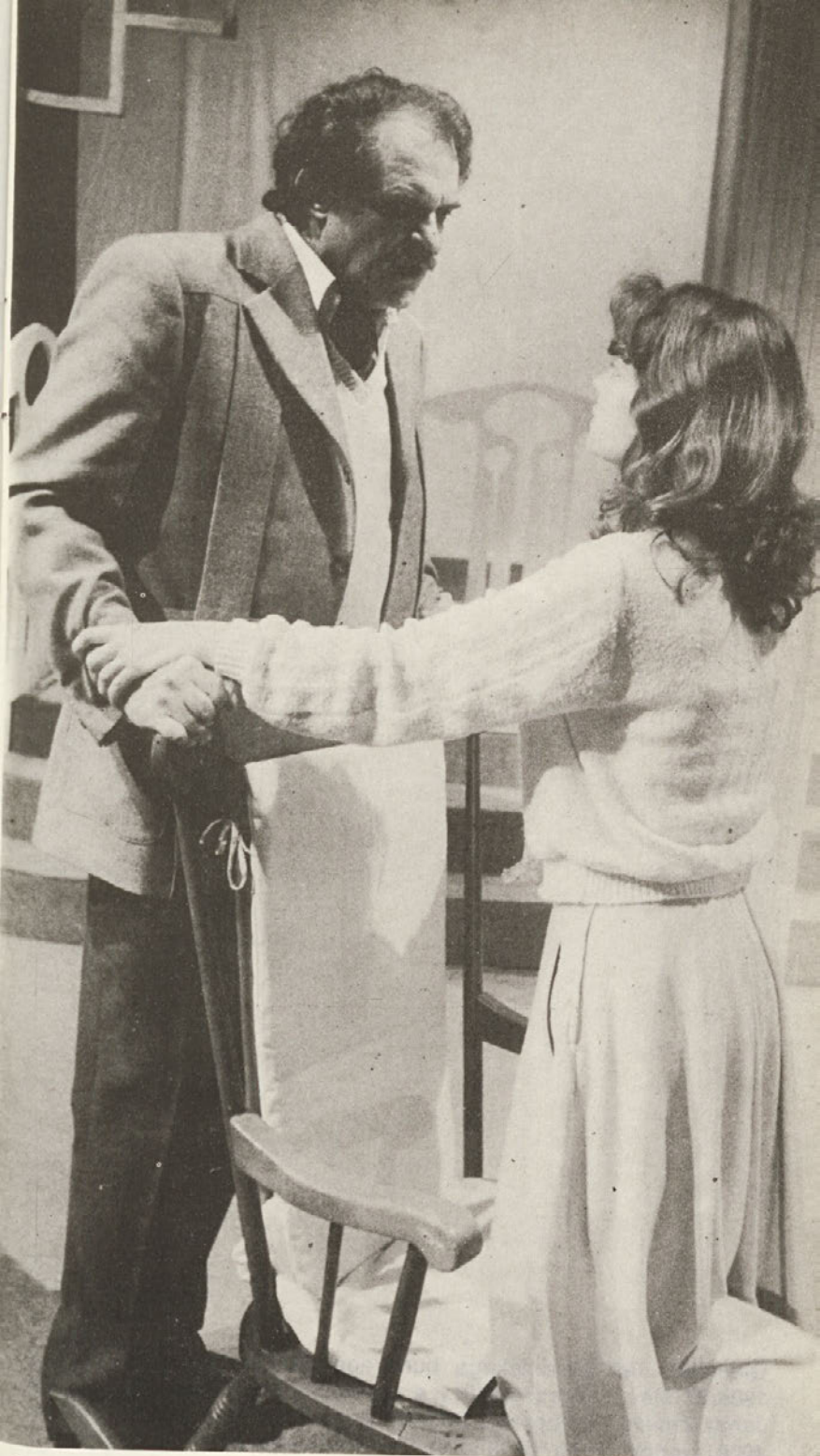
Anica Kumer, Jagoda Vajt

Jagoda Vajt, Anica Kumer, Miro Podjed

Zvone Agrež, Anica Kumer, Jagoda Vajt

Janez Bermež, Jagoda Vajt

Gledališki list Slovenskega ljudskega gledališča Celje, sezona 1986/87, številka 1 - Predstavniki v. d. upravnika Borut Alujevič - Urednik Janez Žmavc - Fotografije celjskih predstav Viktor Berk - Naklada 1000 izvodov - Cena 150 din Tisk Cinkarna Celje, oblikovanje Domjan

---

